

ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МОЖЛИВИХ НАСЛІДКІВ ЇХ ПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CONCERNING THE ISSUES OF THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND THE POSSIBLE CONSEQUENCES OF THEIR VIOLATION UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Дерій О.В., студент II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

Кондратюк А.В., студент II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

Костенко Р.С., студент II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

У статті представлено результати дослідження проблематики захисту прав людини та можливих наслідків, щодо їх порушення в умовах воєнного стану. Розглянуто головні особистісні забезпечення захисту та відновлення прав в рамках міжнародного та вітчизняного законодавства. Запропоновано погляд щодо вдосконалення механізму реалізації прав та їх відновлення.

Сучасна соціальна ситуація породжує нові завдання, які змушують країну застосовувати обмеження конституційних прав і свобод громадян. Агресивна поведінка іншої країни може наражати на небезпеку державну безпеку, громадський порядок, а також життя та здоров'я населення. Проте відсутні чіткі міжнародні стандарти для реагування на подібні обставини. Таким чином, у випадку таких ситуацій держави вимушені самостійно визначати свою позицію в межах внутрішньодержавного правового простору.

Введення воєнного стану на всій території України, спричинене повномасштабним вторгненням Російської Федерації, яке почалося 24 лютого 2022 року, призвело до обмеження конституційних прав і свобод громадян. Військові дії ставлять під загрозу державну безпеку, громадський порядок, а також життя та здоров'я населення. Проведення військових операцій вимагає обмежень, які стосуються конституційних прав і свобод громадян, визнаних Конституцією України. Наприклад, заборона на пересування громадян в небезпечних районах обмежує конституційну свободу пересування (стаття 33 Конституції України), а заборона поширення інформації, що може містити пропаганду війни, насильства та інших аспектів, обмежує свободу слова (стаття 34 Конституції України).

У висновках зазначено, що сучасні складні умови в нашій державі роблять особливо важливим захист та реалізацію прав людини. Оскільки саме забезпечення прав людини і громадянина є головною ознакою демократичної держави. Окрім того важке психологічне становище суспільства потребує чіткого механізму захисту та відновлення порушених прав. Знання вітчизняного та міжнародного законодавства в сфері захисту прав людини сприяє відновленню порушених прав, а також розумінню процедури їх захисту.

Ключові слова: воєнний стан, захист прав, права людини, Конституція України, механізм дотримання прав громадян.

The article presents the results of research into the issues of human rights protection and possible consequences of their violation under martial law. The main personal provisions for the protection and restoration of rights within the framework of international and domestic legislation are considered. An opinion on improving the mechanism of rights realization and their restoration is offered.

The modern social situation creates new challenges that force the country to apply restrictions on the constitutional rights and freedoms of citizens. Aggressive behavior of another country can endanger state security, public order, as well as life and health of the population. However, there are no clear international standards for responding to similar circumstances. Thus, in the case of such situations, states are forced to independently determine their position within the domestic legal space.

The imposition of martial law on the entire territory of Ukraine, caused by the full-scale invasion of the Russian Federation, which began on February 24, 2022, led to the restriction of the constitutional rights and freedoms of citizens. Military actions endanger state security, public order, as well as the life and health of the population. Conducting military operations requires restrictions on the constitutional rights and freedoms of citizens recognized by the Constitution of Ukraine. For example, the ban on the movement of citizens in dangerous areas limits the constitutional freedom of movement (Article 33 of the Constitution of Ukraine), and the ban on the dissemination of information that may contain propaganda of war, violence and other aspects limits the freedom of speech (Article 34 of the Constitution of Ukraine).

The conclusions state that the current complex conditions in our country make the protection and realization of human rights particularly important. Since it is the provision of human and citizen rights that is the main feature of a democratic state. In addition, the difficult psychological situation of society requires a clear mechanism for the protection and restoration of violated rights. Knowledge of domestic and international legislation in the field of human rights protection contributes to the restoration of violated rights, as well as understanding the procedure for their protection.

Key words: martial law, protection of rights, human rights, Constitution of Ukraine, mechanism of observance of citizens' rights.

Постановка проблеми. Захист прав людини є однією з основних проблем, з якими стикаються суспільство у сучасному світі, а дотримання гарантій прав людини та її захисту закріплені як у національних, так і в міжнародних нормативних актах проте воєнний стан створює ще більше викликів для забезпечення реалізації цих прав. Наслідки порушення прав можуть бути дуже серйозними і мають довготривалі наслідки для суспільства, тому проблематика захисту прав людини є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема реалізації та захисту прав людини, досліджувалася міжнародними та вітчизняними науковцями, зокрема: В. В. Букач, С. Г. Грицькевич, В. О. Демиденко, Н. О. Задорожня, Н. В. Камінська, Н. І. Карпачова, А. М. Коло-

дій, В. В. Лутковська, О. В. Марцеляк, А. Ю. Олійник, Б. О. Параховський, Г. М. Яворська та ін.

Мета дослідження – проведення аналізу проблематики захисту та реалізації прав людини в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захист прав людини – це найвища цінність, історично невід'ємні права громадян, що одночасно акцентують увагу на цінності людини, а також необхідності її підтримки у складних обставинах, обмеженні впливу громадян на стратегію і тактику вирішення збройного конфлікту, зокрема завдяки унеможливленню прийняття суб'єктивних рішень чи неефективних дій громадян [1].

Запровадження воєнного стану на всій території України є безпрецедентним заходом за роки незалежності,

що в свою чергу спричиняє проблемні правові аспекти в реалізації захисту прав людини. Відповідно підвищується роль практики захисту прав громадян України. Відтак, кожна людина повинна мати можливість вільно обирати спосіб захисту своїх порушених прав, адже вона має бути впевнена, що держава гарантує рівну можливість незалежно від віри, раси, місця проживання, віку і статі скористатися таким захистом. Права людини гарантовано мають бути забезпечені публічною владою з метою їх реалізації громадянами. Якщо громадянин не отримав належної допомоги у зазначеному – він може скористатися міжнародними правовими механізмами їх забезпечення [2].

Однією з проблем захисту прав людини в умовах воєнного стану є збільшення повноважень військових та зменшення повноважень громадян. Це може призвести до порушення прав на життя, свободу і безпеку, свободу вираження думок, релігійну свободу та інші. Крім того, можливі порушення прав людини шляхом зловживання владою, корупцією, та в інших формах. Це може призвести до недовіри громадян до влади, порушення міжнародного та національного права, і як наслідок загострення конфлікту [3, с. 15].

З метою захисту прав людини в умовах воєнного стану, Конституцією України передбачено додаткові гарантії, такі як незалежний контроль за порушеннями прав, рівний доступ до суду, інші права, які допомагають захистити громадян від незаконних дій влади. Однак, важливо, щоб держава дотримувалась своїх зобов'язань згідно з міжнародними договорами [4, с. 52].

Важливою міжнародною установою, що має змогу здійснювати захист прав людини в умовах військового стану є Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який має право відвідувати в'язниці та інші місця тримання осіб, що перебувають під владою військових чи інших владних структур. Також, МКЧХ має право здійснювати медичний контроль над ув'язненими, щоб запобігти будь-якому випадку жорстокого поводження з ними [5, с. 20].

Відтак Україна зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів щодо захисту прав людини, включаючи Женевські конвенції про захист жертв війни та додаткові протоколи до них. Ці міжнародні стандарти встановлюють правила поводження з ув'язненими, захист громадян від насильства та злочинів проти людства.

Кожна людина має право самостійно обирати спосіб захисту своїх прав, оскільки вона має бути впевнена, що держава гарантує рівну можливість незалежно від віри, раси, місця проживання, віку і статі скористатися таким захистом. Крім того, права людини гарантовано мають бути забезпечені публічною владою з метою їх реалізації громадянами. Якщо громадянин не отримав належної допомоги у зазначеному – він може скористатися міжнародними правовими механізмами їх забезпечення, особливо у випадку порушення прав у наслідок військових дій [6, с. 19].

Теперішні реалії, доводять нам, що механізм захисту прав людини потребує трансформації. Перш за все необхідно звернути увагу та знизити формалізованість процедур розгляду скарг, наданих від громадян щодо порушення їх прав і свобод, обмеження яких неможливі; по-друге вдосконалити механізм надання безкоштовної юридичної підтримки в рамках правозахисної діяльності; по-третє забезпечити безкоштовне надання інформаційно-роз'яснювальних та психологічних послуг в умовах військового стану [7, с. 75].

Як вже зазначалося вище, введення воєнного стану призводить до значних обмежень прав і свобод громадян. Це дозволяє державі здійснювати надзвичайні заходи для забезпечення національної безпеки, але часто супроводжується порушенням прав людини до яких відноситься:

1. Обмеження свободи руху: введення обмежень на пересування або заборона на пересування фізичних осіб та/або транспортних засобів на певних територіях.

2. Обмеження прав на власність та підприємницьку діяльність.

3. Обмеження свободи слова та особистої недоторканості: під час воєнного стану можуть бути обмежена свобода слова, свобода преси та право на публічні зібрання. Це означає, що людям може бути заборонено висловлювати свої думки або критикувати владу.

4. Обмеження права на приватне життя: в умовах воєнного стану можуть бути здійснені недозволені обшуки, арешти та інші втручання у приватне життя осіб.

5. Арешти та утримання під вартою: особи можуть бути затримані або утримані під вартою без жодних законних підстав або обмежені/позбавлені права на захист.

6. Несправедливий суд: судові процеси можуть бути ускладнені або спрощені, не забезпечуючи поваги до процесуальних прав індивідів.

7. Тортури та нелюдське поводження: в умовах воєнного стану може відбуватися фізичне та психологічне насильство, в тому числі тортури, зокрема до осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях.

8. Обмеження прав мігрантів та біженців: мігранти, біженці та особи без громадянства можуть зазнавати дискримінації, обмежень свободи переміщення або бути позбавленими захисту від переслідувань.

9. Обмеження права на освіту: у воєнний час може бути обмежено доступ до освіти, зокрема для дітей та молоді.

Ці порушення підкреслюють важливість захисту прав людини незалежно від обставин та необхідність міжнародного співробітництва для забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Відповідно, можна виділити наступні аспекти на які слід звернути увагу урегулюванні питання порушення прав: дотримання балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням прав та свобод громадян – один із головних викликів полягає у забезпеченні ефективного захисту національної безпеки, не допускаючи при цьому необґрунтованого обмеження прав та свобод громадян; дотримання міжнародних стандартів прав людини – умови воєнного стану можуть призвести до порушення міжнародних стандартів прав людини, зокрема, щодо права на життя, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу слова та інформації, права на справедливий судовий процес, права на недискримінацію тощо; ризики зловживання владою – умови воєнного стану можуть стати приводом для зловживання владою та порушення прав людини; прозорість та відповідальність влади – умови воєнного стану можуть призвести до зменшення прозорості та відповідальності влади перед громадянами, що створює загрозу порушення прав людини та розвитку корупції [8, с. 30].

Вказані аспекти є викликами для законодавців та влади в забезпеченні ефективного захисту національної безпеки, при цьому дотримуючись принципів правової держави та міжнародних стандартів прав людини.

Висновки. Захист прав людини є одним із найважливіших процесів у діяльності держави. Світова практика розвитку демократичних країн свідчить про те, що саме забезпечення прав і свобод людини та громадянина, ставлення держави, її органів та службовців до людини є головним критерієм соціальної справедливості та законності. Захист прав людини є особливо важливим під час військового стану, адже саме тоді людина є найбільш незахищеною. Проте, принципово важливо усвідомити і розуміти необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин. Забезпечення національної безпеки є важливим завданням для кожної держави, але слід пам'ятати про необхідність дотримання прав та свобод громадян, зокрема в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: зі змінами та доповненнями: (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text).
3. Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позиції сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 14–20.
4. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2020. С. 51–53.
5. Назарчук О. Захист прав людини: сучасний стан та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 2 (30). С. 19–23.
6. Гнатковський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Київ. 2017. С. 22. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf.
7. Ковалів М. В. Захист прав і свобод людини та громадянина як одне із завдань держави. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції*: матеріали доп. учасників VII-го Всеукр. круглого столу. Львів. Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. 2021. С. 74–77.
8. Лобко В. Захист національної безпеки як підстава для обмеження прав фізичних та юридичних осіб в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 1. С. 29–34.